

Lavinia VLĂDILĂ

Olivian MASTACAN

DREPT PENAL
- PARTEA GENERALĂ -

Universul Juridic
București
-2011-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VLĂDILĂ, LAVINIA

Drept penal: Partea generală / Lavinia Vlădilă, Olivian Mastacan. -
București : Universul Juridic, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-587-1

I. Mastacan, Olivian

343(498)(075.8)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

Capitolul I

NOȚIUNI GENERALE DESPRE DREPTUL PENAL

↳ TEMA 1

1. Considerații preliminare

a. Noțiunea de drept penal. Denumirea de drept penal este susceptibilă de a avea mai multe înțelesuri sau accepțiuni. Ea poate avea atât înțelesul de ramură, cât și de știință a dreptului. Prima se raportează la ansamblul normelor și instituțiilor dreptului, în timp ce a doua cuprinde concepțiile, ideile sau teoriile cu privire la dreptul penal¹.

Ceea ce ne interesează acum și aici este dreptul penal, ca ramură a sistemului nostru de drept.

Existența oricărei societăți, indiferent de modul său de organizare, presupune și impune respectarea de către membrii săi a valorilor fundamentale ale acesteia.

În scopul apărării acestor valori (enumerare în art. 1 C. pen.), membrii societății intră în mod obiectiv în relații specifice de ocrotire socială, în cadrul cărora au obligația de a nu aduce atingere prin faptele lor respectivelor entități (valori) ai căror titulari sunt fie societatea, fie membrii acesteia.

Dezvoltarea normală a societății este asigurată, de regulă, prin inspectarea acestor îndatoriri, ceea ce face ca relațiile de apărare socială să îmbrace forma unor relații de cooperare între oameni în realizarea ordinii sociale. Spunem de regulă, deoarece intervine și abaterea, adică neconformarea cu aceste exigențe impuse de societatea însăși, prin săvârșirea unor fapte care lezează sau pun în pericol valorile sociale, ceea ce generează, tot în mod obiectiv, relații de conflict între titularii acestora (statul, persoanele fizice și persoanele juridice) și cei care le-au nesocotit, periclitându-le existența.

Rezolvarea (soluționarea) stării de conflict, pentru restabilirea relațiilor de apărare socială încălcate, constituie o necesitate și intervine prin aplicarea normelor de drept penal, care asigură ordinea juridică penală.

Așa fiind, **dreptul penal**, într-o definiție concisă, **reprezintă totalitatea (ansamblul) normelor juridice, care reglementează activitatea represivă a statului** la un moment dat și într-o societate dată, sau, mai pe larg, ansamblul normelor juridice, care reglementează relațiile sociale de apărare a valorilor sociale fundamentale, prin prevederea faptelor și a condițiilor în care acestea sunt interzise ca infracțiuni

¹ Pentru a defini dreptul penal atât ca ramură a sistemului de drept, cât și ca știință a dreptului penal, v. Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *Manual de drept penal – partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 7.

(preceptul normei), precum și a sancțiunilor ce urmează a fi luate sau aplicate (sancțiunea normei) în cazul săvârșirii lor, în scopul apărării și ocrotirii ordinii sociale.¹

Spre deosebire de dreptul penal insular sau anglo-saxon, care a reținut denumirea de *drept criminal (criminal law)*, dreptul continental folosește denumirea de *drept penal*, ce derivă de la cuvântul latin *poena*, însemnând pedeapsă.

b. Obiectul dreptului penal. Stabilirea cu precizie a obiectului dreptului penal este necesară pentru însăși determinarea noțiunii de drept penal, întrucât de cunoașterea obiectului depinde, în primul rând, delimitarea dreptului penal de celelalte ramuri de drept, în cadrul sistemului și, apoi, a caracterului normelor care formează conținutul acestuia.

Teoria dreptului penal este unanimă în această privință, considerând că, **obiect** al unei ramuri de drept este **o anumită sau anumite relații sociale** care trebuie reglementate juridic, fiecărei ramuri de drept revenindu-i astfel anumite relații sociale pe care le reglementează, în mod distinct.

Dreptul penal reglementează relațiile sociale care apar în activitatea de apărare socială (de represiune ori de constrângere penală). Prin reglementare juridică, participanților la aceste relații sociale (organe judiciare și infractori) li se recunosc drepturi și obligații în așa fel încât aceste relații sociale să se desfășoare conform dreptului.

c. Scopul și funcțiile dreptului penal. Scopul oricărei ramuri de drept desemnează însăși esența acesteia, iar scopul dreptului penal determină rolul și locul acestuia în ansamblul activității de apărare socială împotriva criminalității.

În cunoașterea esenței dreptului penal, un loc aparte îl ocupă politica penală, desemnată prin ansamblul măsurilor și mijloacelor „*de prevenire și combatere a fenomenului infracțional, precum și ansamblul principiilor de elaborare și aplicare a acestor mijloace și măsuri, adaptate la un moment dat, într-o anumită țară.*”²

Politica penală din țara noastră este în strânsă concordanță cu politica generală a statului și este orientată în două direcții principale, respectiv prevenirea săvârșirii faptelor periculoase pentru societate și reprimarea celor care au săvârșit astfel de fapte.³

În consecință, **scopul dreptului penal constă în apărarea valorilor sociale fundamentale ale statului împotriva infracțiunilor** și este desemnat, ca atare, prin dispozițiile cuprinse în art. 1 C. pen. sub titlul „Scopul legii penale”: „*Legea penală apară împotriva infracțiunilor, România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept*”.

¹ Pentru alte definiții ale dreptului penal, v.: Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *op. cit.*, pp. 7-8; Ion Oancea, *Tratat de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1994, pp. 6-7; Matei Basarab, *Drept penal român - partea generală*, vol. I, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1992, p. 3; Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român - partea generală, ediție revăzută și adăugită*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 20.

² Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *op. cit.*, p. 22.

³ *Ibidem*, p. 23.

În realizarea scopului său dreptul penal îndeplinește anumite sarcini sau **funcții**, și anume: **prevenirea săvârșirii infracțiunilor** (prin incriminarea faptelor periculoase pentru societate, sub sancțiunea pedepsei); **asigurarea cadrului legal de desfășurare a activității** organelor de stat competente în realizarea funcției de apărare socială și **asigurarea dezvoltării noilor valori și relații sociale**, care apar în evoluția societății.

d. Caracterele dreptului penal. În teoria generală a dreptului, s-au purtat vii discuții în legătură cu caracterele – normativ, unitar și autonom – ale dreptului penal, acestei ramuri a dreptului atribuindu-i-se doar un caracter sancționator.

Caracterul autonom se justifică prin obiect propriu de reglementare, prin faptul că relațiile de apărare socială nu fac obiect de reglementare pentru alte ramuri de drept și prin existența unor relații sociale pe care doar dreptul penal le ocrotește, cum ar fi sentimentul de milă (apărat prin incriminarea infracțiunii de lăsare fără ajutor a unei persoane a cărei viață, sănătate sau integritate corporală este în primejdie – art. 315 C. pen.), sau respectul cuvenit morților (incriminarea în acest sens a infracțiunii de profanare de morminte – art. 319 C. pen.).

Discuțiile doctrinare contradictorii de care aminteam se refereau tocmai la caracterul autonom al dreptului penal. Autorii care îmbrățișau opinia contrară argumentau prin faptul că dreptul penal ar realiza doar un plus de sancțiune atunci când sancțiunea din norma extrapenală nu ar fi îndestulătoare. Chiar dacă există și alte ramuri de drept care reglementează anumite relații sociale pe care și dreptul penal le reglementează, fiecare dintre aceste ramuri de drept realizează o protecție specifică, nesuprapunându-și protecția juridică.

Însă, ceea ce tocmai am arătat se constituie în suficiente argumente pentru a caracteriza această ramură a dreptului ca având un caracter autonom. Astfel, dreptul penal nu reglementează desfășurarea relațiilor sociale ce revin altor ramuri de drept, iar în cazul în care sunt încălcate norme ce țin de aceste ramuri, dar care intră și în sfera dreptului penal (cum ar fi patrimoniul, familia etc.), participanții la procesul penal sunt specifici dreptului penal și procesual penal¹.

Un alt caracter al dreptului penal, vizează *unitatea acestuia*. Caracterul unitar este reflectat de unitatea principiilor care străbat legislația penală, și nu este infirmat de împrejurarea că normele penale se găsesc grupate în partea generală și partea specială sau în legi generale și legi speciale. Acest caracter își găsește reflectarea juridică și în norma penală, art. 362 precizând, în acest sens, că: „*Dispozițiile din partea generală a acestui cod se aplică și faptelor sancționate prin legi speciale afară de cazul când legea dispune altfel*”.

Împărțirea dihotomică a dreptului în public și privat, face ca și dreptul penal, ca ramură de drept, să se încadreze în una dintre cele două mari clase, determinând în acest fel un alt caracter: *caracterul de drept public*. Filiația dreptului penal la marea grupă a dreptului public este determinată, pe de o parte, de caracterul normelor, întotdeauna imperative și obligatorii, de raporturile dintre subiectele raportului juridic penal, ce presupun subordonarea cetățenilor statului, și de scopul dreptului penal, acela de ocrotire generală a societății în ansamblul ei, și a fiecărui individ, în particular.

¹ Ion Oancea, *op. cit.*, pp. 11-12.

Astfel, statul și societatea, prin organele diriguitoare, au fost întotdeauna interesate de apărarea valorilor sociale. Prin urmare, una dintre părțile raportului juridic penal este statul, ca parte dominantă, determinând subordonarea individului, în sensul respectării normei penale, pentru asigurarea unui climat de ordine și armonie socială.

e. Legăturile dreptului penal cu alte ramuri de drept și cu științele penale. În cadrul sistemului de drept, dreptul penal nu se prezintă ca o ramură de drept izolată, ci prezintă o serie de interferențe cu numeroase alte ramuri de drept, atât din cadrul dreptului public, cât și al celui privat.

Astfel, legătura cea mai strânsă o prezintă dreptul penal cu *dreptul procesual penal*, căci ambele reprezintă două fețe ale aceleiași monede, și anume: dreptul penal este dreptul substanțial, material, în timp ce dreptul procesual penal este dreptul penal în acțiune. El dă eficiență juridică instituțiilor fundamentale din dreptul penal, care sunt: infracțiunea, sancțiunea și răspunderea penală. Fără prezența normelor dreptului procesual penal, ideea de sancțiune și aceea de răspundere penală ar rămâne instituții moarte ale dreptului penal, iar ocrotirea pe care dreptul penal dorește să o realizeze față de societate și membrii acesteia, fără obiect.

O strânsă legătură o mai prezintă dreptul penal și cu *dreptul execuțional penal*. În cadrul dreptului penal se regăsesc definite principiile și modul general de aplicare a pedepselor, atât a celor privative de libertate, cât și a celor neprivative de libertate. Cele două ramuri de drept se întâlnesc, mai ales, în domeniul sancțiunilor de drept penal și al aplicării acestora, precum și al cauzelor care înlătură răspunderea penală. Însă, dacă dreptul penal le analizează din punct de vedere al caracteristicilor și trăsăturilor specifice sancțiunilor penale, dreptul execuțional penal este mai mult interesat de aplicarea lor concretă și de impedimentele care se pot ivi în executarea lor.

Părăsind sfera disciplinelor penale, dar rămânând în cadrul dreptului public, dreptul penal prezintă conexiuni cu *dreptul constituțional*, de unde își extrage anumite principii, cum ar fi neretroactivitatea legii penale, legalitatea, egalitatea în fața legii penale sau aplicarea legii penale mai favorabile, cu *dreptul administrativ*, la care adaugă normele infracționale ce sancționează acele conduite ce depășesc sfera ilicitului administrativ, aceleași situație regăsindu-se și în raporturile cu *dreptul financiar și fiscal, vamal, dreptul mediului* sau cu normele *dreptului muncii*.

În ceea ce privește relația dreptului penal cu ramurile de drept ce intră în componența dreptului privat, cum ar fi *dreptul civil, dreptul comercial, dreptul familiei, dreptul concurenței*, pentru toate aceste ramuri dreptul penal este cel care ocrotește anumite relații sociale ce intră și în sfera de reglementare a acestor ramuri, cum ar fi patrimoniul, relațiile de ocrotire din cadrul unei familii, căsătoria, o serie de relații comerciale sau de concurență, incriminând doar acele fapte care prin realizarea lor aduc o gravă atingere valorilor sociale ce sunt în mod obișnuit ocrotite și protejate de normele respectivelor ramuri de drept amintite.

În ceea ce privește relația dreptului penal cu științele penale, amintim aici legătura strânsă ce s-a creat între dreptul penal și *criminologie*, această știință penală ajutând statul la formarea unei politici penale, prin observarea fenomenului infracțional din punct de vedere social și al cauzalității sale.

Dreptul penal se află într-o strânsă corelație cu *penologia*, ca știință ce se ocupă cu „*studierea pedepselor și a celorlalte sancțiuni de drept penal, sub raportul eficacității acestora în prevenirea și reprimarea faptelor periculoase, precum și în elaborarea unor propuneri de îmbunătățire a calității acestora*”¹.

*Criminalistica*² este o altă știință penală cu care dreptul penal prezintă afinități, prin faptul că aceasta cuprinde ansamblul cunoștințelor despre metodele, mijloacele tehnice și procedeele tactice destinate descoperirii persoanelor implicate în săvârșirea de fapte penale și de prevenire a lor.

Medicina legală este de mare ajutor în cadrul procesului penal, prezentând o mai mare legătură cu dreptul procesual penal. Totuși, cu dreptul penal legătura se regăsește în special în cadrul infracțiunilor contra vieții, integrității corporale și sănătății, unde calificarea juridică a faptelor este dată de certificatul medico-legal sau de expertiza medico-legală.

2. Principalele școli și curente de politică penală

Deși faptele infracționale au existat de când lumea, ele nu au fost tratate și nu s-au bucurat de aceeași atenție de-a lungul secolelor.

a. Epoca Antică. În Antichitate, umanitatea nu era aproape de loc preocupată să înțeleagă scopul și rațiunea pedepsei. Legea generală pentru acele vremuri era Legea Talionului, „*ochi pentru ochi și dinte pentru dinte*”, având la bază *sentimentul răzbunării*. Legiuirile antice instituiau puține pedepse, pentru majoritatea faptelor penale, și nu erau preocupate de finalitatea pedepsei sau de ideea de vinovăție³. De asemenea, răspunderea penală nu era întotdeauna personală, de multe ori părinții sau rudele răspunzând pentru faptele penale ale copiilor sau apropiaților lor. Principala pedeapsă era cea capitală, aplicabilă pentru fapte care astăzi nu mai intră în sfera ilicitului penal, și nici chiar moral. Totodată, majoritatea pedepselor penale erau corporale. Faptele ce constituiau infracțiuni erau strâns legate de raportarea omului antic la divinitate.

Vom exemplifica în continuare situația pedepselor, cu menționarea unora dintre pedepsele din Antichitate.

De exemplu⁴, în Sumer, în epoca antică, pedepsele urmăreau aceeași lege ca și în cazul poporului evreu, și anume Legea Talionului. Mai preocupați de lege, de codificarea faptelor și a sancțiunilor aplicate acestora, sumerienii au rămas în istorie prin celebrul Cod al lui Hammurabi. Dreptul asirian prevedea pedepse ca înecarea sau arderea, dar admitea răscumpărarea sclavilor și urmărea să limiteze arbitrariul judecătorilor.

În Egipt, în timpul Regatului Nou (1650-1085 î. Hr.), se aplica pedeapsa cu moartea pentru rebeliune, conspirație contra statutului, omucideri, viol și adulter feminin, iar judecătorilor corupți li se aplica pedeapsa capitală, fiind obligați să se sinucidă.

¹ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 31.

² Emilian Stancu, *Criminalistica*, vol. I, Ed. Actami, București, 1997, p. 10.

³ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 32.

⁴ Aceste prezentări sunt cuprinse în lucrarea *Criminologie, note de curs*, de Gheorghe Popa.

În cazul poporului evreu, în faza nomadă, legea supremă era „răzbunarea sângelui” sau „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior”, deci aceeași Lege a Talionului. Crima era pedepsită cu moartea, familia victimei trebuind să-l ucidă pe ucigaș sau pe un membru al familiei acestuia, neexistând ideea unei răspunderi penale personale. Odată cu trecerea la viața sedentară, se menține pedeapsa capitală pentru omucidere voluntară, răpirea de persoane, idolatrie sau sodomie. Se lua în considerare numai fapta săvârșită, consumată, conceptele de „tentativă” sau „complicitate” nefiind cunoscute. În atenuarea pedepselor capitale, la evrei intervin alte noțiuni juridice, cum ar fi ideea de premeditare, de circumstanțe atenuante, legitima apărare, ceea ce reprezenta un progres evident față de Codul lui Hammurabi.

În China Antică, regimul juridic chinez se caracterizează printr-un sistem de presiune penală extrem de sever: pedeapsa capitală (pentru bețivi – epoca Chang), sugrumarea, decapitarea, ruperea corpului în două, aruncarea vinovatului într-un cazan cu apă fiartă, loviturile de bici sau baston. Pedepsele erau extinse asupra întregii familii a vinovatului sau a vecinilor săi.

În America, o analiză semnificativă este reprezentată de civilizația aztecă. În cadrul acesteia, legile erau aduse la cunoștință în scris. Crimele capitale, pedepsite cu moartea, erau cele care contraveneau ordinii religioase, insulta adusă zeilor, furtul din incinta templelor, asasinatul, chiar dacă cel ucis era sclav, femeie adulteră ori persoane care se îmbătau public.

În Europa, lumea elenistică a reprezentat leagănul unei civilizații și culturi ce a dominat Epoca antică; în plus, a reprezentat una dintre cele mai înaintate și echilibrate „filozofii” de a pedepsi. În Grecia preistorică, masele revendicau legi scrise care să fie aplicate tuturor, în mod egal. Cei mai importanți legiuitori au fost Solon și Dracon, la Atena, Pittahos Lesbos, la Mitilene. Primul principiu stabilit era înlăturarea arbitrariului în administrarea justiției conform legilor scrise.

În epoca elenistică erau întâlnite drept pedepse cele pecuniare, exilul temporar sau definitiv, pierderea drepturilor civile, închisoarea și supliciile. Trădătorii și profanatorii locurilor sacre erau condamnați la moarte.

b. Epoca Medievală Timpurie și Medie se caracterizează printr-o accentuată întunecare a gândirii umane, reflectată în mai toate domeniile vieții sociale, inclusiv juridice.

Spre deosebire de Epoca Antică, în această perioadă nu mai întâlnim nicio legiuire importantă în domeniul dreptului penal, majoritatea pedepselor și infracțiunilor fiind rodul obiceiului. Totuși, o schimbare de atitudine există. Se trece de la răzbunare, ca fundament al răspunderii penale, la *expiatiune*, ca urmare a influențelor religioase din epocă. Prin aplicarea pedepsei se urmărea ca infractorul să se „curețe” de vina ce o purta pentru fapta săvârșită, urmărindu-se totodată să se asigure exemplaritatea acesteia¹. Acum, noile idei despre vinovăție, păcat și expiațiune sunt rezultatul influenței profunde a bisericii, și în special a celei catolice. Se accentuează caracterul retributiv al pedepselor, care sunt privite și ca mijloc de îndreptare a celui vinovat și ca o modalitate de abținere de la săvârșirea altor infracțiuni².

¹ Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *op. cit.*, p. 33.

² *Ibidem*, pp. 33-34.

Finalul de Ev Mediu aduce cu sine mutații importante. Odată cu pătrunderea iluminismului și la nivelul dreptului se fac auzite o serie de voci care militază pentru schimbări radicale în sistemul infracțional și de sancționare.

Asemenea gânditori, au fost reprezentanții dreptului natural, ca Hugo Grotius sau Puffendorf, cei ai ideii de contract social, ca Thomas Hobbes, John Locke sau Jean-Jacques Rousseau, precum și spirite enciclopedice, dintre care amintim pe Voltaire. Din punct de vedere al dreptului rămâne celebră opera lui Montesquieu, „*Despre spiritul legilor*”, precum și cea a lui Cesare Beccaria, „*Despre infracțiuni și pedepse*” („*Dei delitti e delle pene*”), care, în mai puțin de 100 de pagini, propune 60 de reforme, de importanță capitală, cel puțin în domeniul dreptului penal¹.

Începând cu Beccaria, un nou drum se deschide, el punând bazele *Școlii clasice* de gândire penală și criminologică.

c. Școala clasică pornește de la ideile revoluției franceze de la 1789. În cadrul școlii clasice s-au remarcat Montesquieu, Beccaria, Rousseau, Bentham sau Feuerbach. Însă cel mai ilustru reprezentant rămâne Cesare Bonesana, Marchiz de Beccaria (1738–1794). În lucrarea „*Dei delitti e delle pene*”, pe care Beccaria o publica la vârsta de 26 de ani, acesta pune pe primul plan principiul umanismului ce ar trebui să răzbată dreptul penal și subliniază importanța prevenirii delictelor, anticipând astfel cuceririle dreptului penal modern; atacă virulent tirania și arbitrarul care dominau justiția italiană, pledând împotriva dreptului „divin” (inchizitorial) și în favoarea dreptului „natural” – oamenii au aceleași drepturi și obligații, fiind egali în fața legii. Opera lui Beccaria comportă două coordonate²:

- demolarea vechilor șabloane ale gândirii general-penale, prin faptul că pune pe primul plan umanismul și rațiunea, în fața unei violențe gratuite și lipsite de sens, și

- stabilirea principiilor de bază în vederea creării unei noi construcții legislative în dreptul penal (cum ar fi interesul general în ideea de a pedepsi, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale, principiul umanismului, principiul legalității).

Printre principalele sale idei, revoluționare pentru acea vreme – să nu uităm că ne aflăm la final de Ev Mediu și la trecerea spre Epoca modernă –, multe dintre ele valabile și astăzi, s-au numărat:

- codificarea riguroasă a delictelor și pedepselor, precum și necesitatea elaborării unui cod de legi scrise, clare și accesibile. Beccaria promova și în concepția sa criminologică ideea liberului arbitru ca bază a puterii de a pedepsi. Conform acestei idei, individul prezintă posibilitatea de a decide între o conduită conformă sau contrară legii. Admițând existența liberului arbitru, trebuie să admitem că omul, pentru a se feri de a comite o infracțiune, trebuie mai întâi să cunoască legea care o prevede;

- justificarea pedepsei prin caracterul ei retributiv descurajant și, prin urmare, util pentru conservarea ordinii sociale. Beccaria promovează, de asemenea, ideea unor pedepse proporționale cu infracțiunea, căci pentru ca o pedeapsă să producă efectul dorit ajunge ca răul pe care îl cauzează să depășească binele pe care făptuitorul îl obține din comiterea faptei. În același timp, pedeapsa nu trebuie să urmărească o chinuire a vinovatului, ea trebuind să aibă ca scop să-l împiedice pe

¹ Cesare Beccaria, *Despre infracțiuni și pedepse*, Ed. Rosetti, București, 2001.

² Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminologie – ediție revăzută și adăugită*, Ed. Oscar Print, București, 2006, p. 8.

făptuitor să dăuneze societății și să-i deturneze pe ceilalți din calea crimei. Prin urmare, în esență, *fundamentul pedepsei* este reprezentat nu de sentimentul de răzbunare și nici de expiațiune, așa cum îl găsim anterior, ci de ideea de *utilitate socială*¹;

- necesitatea aplicării unor pedepse moderate, dar sigure și prompte;
- desființarea pedepsei cu moartea, ce prezintă un caracter injust, căci nu există un drept pentru aplicarea pedepsei cu moartea, și inutil, pentru că niciodată de-a lungul anilor pedeapsa cu moartea nu a stat ca pavăză împotriva infracțiunilor;
- introducerea sistemului acuzatorial în procedura penală și necesitatea ca judecătorul și probele să fie publice;
- desființarea torturii ca procedeu de anchetă, ca mijloc de obținere a probelor;
- necesitatea prevenirii săvârșirii infracțiunilor².

Aspectele prezentate, deși comune în prezent, ele se constituie ca principii ale școlii clasice, ce își găsesc și acum actualitatea. Din punct de vedere penal, intuițiile sale cu privire la necesitatea unor pedepse moderate, dar certe, cu privire la caracterul criminogen al unor practici judiciare (proceduri secrete sau tortura) sau cu privire la accentuarea laturii preventive în dauna celei represive, au rămas și în prezent valabile.

Criticile la adresa școlii clasice au vizat, în primul rând, faptul că aceasta a păstrat caracterul retributiv al pedepsei și că nu s-a ocupat de studierea cauzelor și mijloacelor de prevenire a fenomenului infracțional³.

Aceste critici au reprezentat însă punctul de plecare, peste aproape o sută de ani, al Școlii pozitivistice.

d. Școala pozitivistă. Întemeietorii doctrinei pozitvistice au fost italienii Cesare Lombroso, Enrico Ferri și Raffaele Garofalo. Ulterior, au aparținut tot curentului pozitivist belgianul Lambert A.J. Quetelet, francezul Andre - Michel Guerry și englezul Henry Mayhew⁴.

Pozitivismul a fost un curent ce a însuflețit finalul de secol XIX și care a cuprins nu doar științele penale, ci și alte științe, și în special cele naturale, bazându-se pe observație, experiment și pe metoda inductivă.

Vom prezenta în continuare cei trei întemeietori ai școlii pozitvistice:

Cesare Lombroso (1835-1909) s-a născut la Verona dintr-o familie israelită și a făcut studii de medicină la Padova și Viena, iar în 1864 urmează un curs de psihiatrie la Padova, devenind director al unui spital de alienați. În 1876, odată cu ocuparea postului de medic regal la Torino, publică și o mică lucrare, „*Omul delinvent*”, care îl face celebru. *Acesta este considerat momentul nașterii școlii pozitvistice*. Lucrarea prezintă infractorul ca o ființă predestinată să comită delict datorită unor *stigmatice fizice și psihice înnăscute*, opera sa având un nou impact asupra lumii științifice, Lombroso fiind supranumit părintele criminologiei antropologice. În cursul anilor, Lombroso aduce importante completări cursului inițial. Scrie ulterior „*Antropologia criminală și recente ei progrese*” și „*Omul de geniu*”. A avut o contribuție

¹ Ștefan Daneș, Vasile Papadopol, *Individualizarea judiciară a pedepselor*, ed. a II-a, Ed. Juridică, București, f.a., p. 31.

² Cesare Beccaria, *op. cit.*, pp. 138-139.

³ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 34.

⁴ Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.*, p. 9.

importantă la extinderea cercetării criminologice și la formarea criminologiei ca știință. Sub influența ideilor sale are loc, în anul 1885, primul congres de antropologie criminală la Roma, congres ce reprezintă actul de naștere a criminologiei ca știință.

Enrico Ferri (1856–1929) a fost o personalitate ce a marcat gândirea sociologică, juridică și criminologică. Spre deosebire de Lombroso, a fost jurist de formație, profesând în calitate de avocat, de profesor universitar și de om politic. Principala sa lucrare, ce a apărut în 1881 sub numele inițial de „*Noi orizonturi ale sociologiei penale*” și cunoscută ulterior sub numele de „*Sociologia criminală*”, analizează rolul factorilor sociali în geneza criminalității și formulează în cadrul ei o teorie proprie a delictului – o teorie multifactorială. Ferri structurează toate explicațiile cu privire la fenomenele anterioare, arătând că delictul a fost considerat un fenomen de:

- normalitate (biologică și socială);
- anormalitate biologică prin atonism, patologie, degenerescență etc.;
- anormalitate socială prin influența factorului economic și inadaptare juridică;
- anormalitate biologică-socială.

Deși folosește aceste denumiri, Ferri ia în considerație și factorul psihic. Astfel, după ce analizează toate celelalte rezultate, apreciază că delictul e în totalitate o rezultantă ce include atât anormalitatea specială, permanentă sau tranzitorie, congenitală sau dobândită, a constituției organice sau psihice, cât și circumstanțe exterioare, fizice sau sociale, care concură într-un anumit loc prin raportare la anumite acțiuni umane.

A fost considerat drept întemeietorul sociologiei criminologice.

Raffaele Garofalo (1851–1934) a fost magistrat și președinte al curții de apel din Napoli. În lucrarea „*Criminologia*”, apărută la Napoli în 1885, creează o teorie a „criminalității naturale”, independentă în spațiu și timp, fapt ce l-a expus la acea epocă unor critici vehemente. Rămâne în istoria acestei științe ca cel care a consacrat termenul de criminologie.

Sintetizând, doctrina pozitivistă¹ considera infracțiunea mai mult un fenomen natural și social, decât juridic. Spre deosebire de școala clasică care considera infractorul ca fiind liber, dotat cu liber arbitru (acesta era și fundamentul, pentru această școală, a dreptului de a pedepsi), școala pozitivistă aprecia infractorul ca fiind absolut determinat de factori criminogeni, cum ar fi factorii naturali, biologici, sociali și cosmotelurici. În plus, pedeapsa trebuie să fie proporțională infracțiunii și să corespundă pericolozității infractorului. Specific școlii pozitivistice era sistemul de măsuri preventive – ca substituții penali – care se puteau lua față de infractor, pentru înlăturarea cauzelor criminalității. Fundamentul dreptului de a pedepsi îl reprezenta în cadrul doctrinei pozitivistice *necesitatea apărării sociale*; individul răspunde penal de faptele sale contrare ordinii sociale și juridice, nu pentru că este liber, ci pentru că trăiește în societate și trebuie să respecte acel minim de reguli sociale a căror încălcare este sancționată de legea penală².

De asemenea, mergând pe ideea lui Lombroso privind stigmatele infracționale, pozitiviștii considerau că pot descoperi criminalii înnașcuți, astfel că ei propuneau luarea unor măsuri penale antedelictum, ceea ce afecta grav principiul legalității.

Aceste exagerări, ca și ideea criminalului înnașcut, au adus unele critici școlii pozitivistice.

¹ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 35.

² Ștefan Daneș, Vasile Papadopol, *op. cit.*, p. 38.

Un aspect pozitiv al acestei școli de gândire penală și criminologică rămâne înființarea măsurilor de siguranță, ca sancțiuni penale, aplicabile nu doar infractorilor, ci și celor care au săvârșit fapte penale, ca măsuri exclusiv de prevenire și de înlăturare a unei stări de pericol, precum și ideea individualizării pedepselor.

e. Școala apărării sociale și a noii apărări sociale. Un precursor al școlii apărării sociale a fost Adolphe Prins, care prin lucrările „*Știința penală și dreptul pozitiv*”, din 1899, și „*Apărarea socială și transformările dreptului penal*”, din 1910, propunea desprinderea de determinismul pozitiv, precum și un sistem complex de sancțiuni, ce îngloba atât pedepsele cât și măsurile de apărare pozitiviste¹. Era doar o încercare de a crea un nou curent de gândire penală, căci, în realitate, concepțiile lui Prins nu se deosebeau cu mult de cele pozitiviste. De altfel, momentul în care ele au fost scrise era apropiat momentului de apariție a școlii pozitiviste, astfel că o asemenea influență este explicabilă.

Adevărata școală a apărării sociale se creează după cel de-al Doilea Război Mondial, eveniment ce a inversat gândirea penală de până atunci: și anume, dacă până la acel moment gândirea penală plecase de la premisa că dreptul penal trebuie să apere societatea de infractori și de fenomenul criminal, școala apărării sociale a plecat de la premisa apărării infractorilor de societate, care refuză să-i înțeleagă², și care are obligația de a-i resocializa, ci nu doar dreptul de a-i pedepsi³.

În cadrul apărării sociale s-au conturat două tendințe diametral opuse: cea susținută de Filippo Gramatica și cea susținută de Marc Ancel.

Filippo Gramatica, în lucrarea „*Principii de apărare socială*”, apărută în versiune franceză în anul 1960, nega necesitatea dreptului penal, precum și noțiunile sale principale, cum ar fi cele de infractor, infracțiune, pedeapsă, responsabilitate, propunând înlocuirea dreptului penal cu *apărarea socială*, care urma să devină o ramură autonomă a dreptului. Resocializarea infractorului urma să se facă prin luarea față de acesta a unor măsuri de apărare socială, similare măsurilor de siguranță, dar care urmau a fi executate în afara penitenciarelor⁴.

Ideile lui Gramatica nu au fost îmbrățișate de societatea internațională, în special pentru că concepțiile sale înlăturau o serie de instituții din dreptul penal, dar în locul multora nu se punea nimic, iar garanțiile pe care le prezenta dreptul penal nu se regăseau în noul model de gândire. Un aspect important al doctrinei noii apărări sociale, propus de Gramatica, îl reprezenta conceptul de *antisocialitate*⁵. În opinia acestei doctrine, antisocialitatea avea un înțeles larg, pornind de la simpla neadaptare până la formele mai definite ale conduitei de împotrivire, cum ar fi comportamentul delictual. Noțiunea nu a fost agreată de către societatea internațională, căci, ea este un concept vag; desființarea noțiunii de infracțiune, așa cum preconiza Gramatica, și înlocuirea ei cu noțiunea de antisocialitate, nu putea conduce decât la arbitrar și nelegalitate, căci astfel nu se putea distinge între conduitele antisociale, dar permise, și cele antisociale, care constituiau infracțiuni.

¹ Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *op. cit.*, p. 41.

² *Ibidem*, p. 34.

³ Ștefan Daneș, Vasile Papadopol, *op. cit.*, pp. 42-43.

⁴ Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *op. cit.*, p. 42.

⁵ Ștefan Daneș, Vasile Papadopol, *op. cit.*, p. 45.

Ca urmare a acestui nou curent de gândire penală, a fost înființată în anul 1949, la cel de-al doilea Congres Internațional de Apărare Socială, ce s-a desfășurat la Liège, Societatea Internațională de Apărare Socială (S.I.D.S.), al cărei secretariat general se află la Milano, Italia. Primul președinte a fost chiar Fillipo Gramatica, până în anul 1966, când i-a succedat Marc Ancel. Cei doi primi președinți au avut o contribuție determinantă la crearea S.I.D.S.¹

Noua apărare socială a avut ca reprezentant pe juristul francez Marc Ancel, ce prezenta o viziune moderată.

În opinia sa², dreptul penal nu trebuia desființat, dar unele reforme trebuiau făcute. De exemplu, acesta propunea realizarea unei definiții legale a noțiunii de infracțiune, măsurile antedelictum și sentințele nedeterminate trebuind eliminate. El considera o utopie prezumția de cunoaștere a legii. Aprecia necesară întocmirea unui dosar de personalitate pentru fiecare infractor, și considera infracțiunea ca o problemă individuală a cărei soluționare depinde de personalitatea fiecărui infractor.

Ca o concluzie a celor trei școli de gândire principale care au influențat dreptul penal, putem spune că niciuna dintre ele nu a ajuns la substanța dreptului penal, fiecare dintre ele având rolul ei bine determinat. Dincolo de exagerări, importanța fiecăreia dintre ele în concepția penală este de netăgăduit. Fiecare dintre ele a apărut ca o reacție la ceea ce devenise vechi și care trebuia înlocuit cu un nou suflu de viață pentru a merge mai departe. Școala clasică a fost reacția umanismului împotriva torturii, a pedepsei cu moartea, a arbitrariului din Epoca Medievală Timpurie și Medie. Școala pozitivistă a completat, într-un fel, lipsurile școlii clasice, diversificând sistemul de sancțiuni penale prin introducerea măsurilor de siguranță și punând pentru prima dată problema individualizării sancțiunilor penale. Școala apărării sociale completează golul lăsat de precedentele sale, îndreptând atenția asupra infractorului, asupra metodelor de resocializare, vorbind pentru prima dată de un dosar de personalitate, care să fie creat nu doar de către juriști, ci și de către specialiști în alte domenii conexe, psihologi, medici, criminaliști, criminologi etc. De altfel, această ultimă idee a dat posibilitatea, în opinia noastră, a intrării în Europa a **serviciilor de probațiune**, care prin cadrele de specialitate realizează un astfel de dosar de personalitate fiecărui infractor pe care îl au în supraveghere, concluziile dosarului având la bază o atentă supraveghere a personalității infractorului, privit din unghiuri distincte ale vieții sale sociale (familial, profesional sau școlar, al comportamentului său în societate)³.

¹ Simone Rozès, 1954-2004. *Cinquantenaire de la défense sociale nouvelle. Hommage à Marc Ancel*, în Cahiers de Defense Sociale, 2004, pp. 19-20, prezentat pe site-ul S.I.D.S., www.defensesociale.org.

² Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op.cit.*, pp. 38-39.

³ Serviciile de probațiune au fost înființate și la noi în țară, existând centre pilot încă din anul 1997, unul dintre ele funcționează în orașul Găești pentru minori. După adoptarea O.G. nr. 92/2000, publicată în M. Of. nr. 423 din 1 septembrie 2000, serviciile au purtat inițial denumirea de servicii de reintegrare socială a infractorilor și de supraveghere a executării sancțiunilor neprivative de libertate, pentru ca în 2004 denumirea să fie schimbată în servicii de protecție a victimelor și reintegrare socială a infractorilor. În prezent, odată cu aprobarea Legii nr. 123/2006 privind statutul personalului din serviciile de probațiune, denumirea serviciilor a fost modificată din nou în servicii de probațiune. O.G. nr. 92/2000 are și un Regulament de aplicare ce a fost aprobat prin H.G. nr. 1239/2000, modificată prin H.G. nr. 747/2008.

3. Evoluția dreptului penal român

În evoluția sa, dreptul penal cunoaște, în opinia noastră, cinci etape majore:

a. Codul penal A.I. Cuza, primul Cod penal român, ce a intrat în vigoare în anul 1865 și a fost aplicabil până în 1937;

b. Codul penal Carol al II-lea, a apărut în 1937 și a intrat în vigoare în 1938, fiind aplicabil până în 1969;

c. Codul penal comunist, a fost publicat în 1968 și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969. Timp de 21 de ani, el a suferit puține modificări, doar în ceea ce privește pericolul social și pedepsele aplicabile minorilor. Această etapă s-a menținut până la 22 decembrie 1989.

d. Etapa de tranziție, ce se caracterizează prin rămânerea în vigoare a codului de la 1969, dar acesta suferă multiple modificări. De asemenea, dispozițiile Codului penal sunt completate de o serie de legi penale speciale.

e. Noul Cod penal, elaborat în 2009¹.

a. Codul penal A.I. Cuza. Principalele reforme care au însuflețit viața socială și economică românească după Unirea din 1859, au atins și câmpul de acțiune al dreptului. După ce înființează Universitatea din Iași în 1860, care îi poartă și în prezent numele, Cuza se ocupă de a da noii României moderne cele mai importante legi: Codul civil și Codul penal. Ambele de inspirație, în principal, franceză, au reprezentat și încă reprezintă² cele mai longevive legi românești.

Codul penal de la 1865 a prezentat însă, spre deosebire de cel civil, și unele influențe prusace. Era o lege înaintată și, pe lângă influențele străine evidente, legiuitorul român s-a străduit să transpună și spiritul românesc în cadrul său. Acest cod reflecta în mare parte principiile școlii clasice: legalitatea infracțiunilor și a pedepselor, vinovăția ca temei al răspunderii penale, pedepse umanizate. Relativ la acest ultim aspect, nu prevedea pedeapsa cu moartea, spre deosebire de majoritatea legilor penale ale Europei acelei vremi³, dar în locul acesteia prevedea pedeapsa muncii silnice pe viață. De asemenea, nu prevedea nici alte pedepse degradante sau umilitoare, cum ar fi cele corporale, fiind una dintre cele mai blânde legi penale din Europa⁴. Totodată, ca o reflectare a noilor principii liberale despre proprietate, Codul penal nu prevedea pedeapsa confiscării averii.

Dispozițiile Codului penal nu erau însă complete, o serie de instituții, astăzi nelipsite din codurile penale, fiind lăsate în afara cadrului juridic, cum ar fi cele

¹ Rezervele pe care ni le manifestăm au în vedere adoptarea de către Parlament a unui nou Cod penal la data de 25 iunie 2009, a cărui dată de intrare în vigoare este incertă. Până atunci vom vedea dacă acesta va rămâne noul Cod penal al României postdecembriste, deoarece un alt proiect de acest fel a fost elaborat în anul 2004, publicat în același an, dar a cărui intrare în vigoare a fost continuu amânată, până când s-a ajuns la concluzia elaborării unui nou proiect și a unui nou Cod penal, cel despre care aminteam la început. Pentru a descărca varianta oficială a noului Cod penal, v. site-ul oficial al Ministerului Justiției, www.just.ro.

² Să nu uităm, spre exemplu, că omologul său, *Codul civil*, chiar dacă unele articole din el au fost abrogate, este în vigoare și astăzi, iar încercările de a-l schimba nu se ridică nici pe departe la rigoarea legislativă și științifică a prezentului cod, proiectele de cod civil trecute fiind adevărați epigoni.

³ Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, pp. 40-41.

⁴ Ioan Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. I, București, p. 183.

privind tentativa, concursul de infracțiuni, recidiva, instigare, reabilitarea, precum și unele infracțiuni din partea specială¹ etc.

b. Codul penal Carol al II-lea. Modificările din viața politică românească, influențate în mare parte și de cele la nivel european și mondial, au determinat mutații și în planul dreptului, și în special al dreptului penal, ca ramură a dreptului ce reflectă, alături de dreptul constituțional, un regim politic.

Realizarea Marii Uniri la 1918, implica și necesitatea unificării legislative, Codul penal de la 1864 aplicându-se prin extindere la noile teritorii alipite patriei mame. Aceasta trebuia să fie doar o soluție temporară, iar elaborarea unui nou cod, care să fie votat și aplicat în toate teritoriile românești, se vădea soluția optimă. Noul Cod penal a fost cunoscut și sub denumirea de Codul Carol al II-lea, și a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937.

Acest cod a reprezentat un progres față de cel anterior, reflectând nu doar principiile școlii clasice, ci și pe cele ale școlii pozitivistice și neoclasice. Ca urmare a reflectării în cod a principiilor școlii pozitivistice, regimul sancționator se diversifică, apărând măsurile de siguranță, precum și măsurile educative utilizate, ca și în prezent, pentru sancționarea infractorilor minori. Pedepsele sunt însă mai aspre decât cele anterioare. În continuare nu se prevede pedeapsa cu moartea².

Schimbarea în regimul politic românesc, de la democrație la prima dictatură pe care România o cunoaște, va genera și schimbarea Codului penal, de care noul regim se folosește ca un instrument pentru scopurile sale. Codul este modificat în 1938, prin introducerea pedepsei cu moartea pentru unele infracțiuni contra siguranței statului, este coborâtă limita răspunderii penale de la 14 la 12 ani, dreptul penal sporindu-și astfel caracterul represiv.

Alte modificări majore le înregistrează acest cod în 1947, fiind republicat în februarie 1948. Ele prezentau specificul unei noi realități politice, și anume începutul epocii comunist-socialiste. În aceste condiții, Codul penal este ideologizat, fiind transformat într-un instrument de reprimare a persoanelor incomode pentru noul regim. Cea mai gravă modificare a acestui cod a reprezentat-o introducerea în cuprinsul său a principiului analogiei, care încălca flagrant principiul legalității, dând naștere arbitrariului³.

Această etapă se sfârșește odată cu publicarea Legii nr. 15/1968, ce reprezintă actualul Cod penal, în iunie 1968⁴.

c-e. Codul penal comunist. Etapa de tranziție. Noul Cod penal. Vorbim de Codul penal comunist începând cu 1 ianuarie 1969, odată cu intrarea în vigoare a actualului Cod penal. Deși elaborat în perioada comunistă, codul a reușit să se elibereze, în

¹ V. în acest sens, Vespasian V. Pella, *Delicte îngăduite*, Ed. Cartea Românească, București, 1919.

² Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 41.

³ Principiul analogiei a fost introdus prin Decretul nr. 187 din 30 aprilie 1949, publicat în B. Of. nr. 1 din 2 martie 1949, noul text de lege cuprinzând următoarea dispoziție: „*Faptele considerate ca periculoase pentru societate pot fi pedepsite și atunci când nu sunt prevăzute de lege ca infracțiuni, temeiul și limitele responsabilității determinându-se în acest caz potrivit dispozițiilor prescise de lege pentru infracțiunile asemănătoare*”.

⁴ Legea nr. 15/1968 privind Codul penal al României a fost publicată în B. Of., nr. 79-79 bis din 21 iunie 1968.

mare parte, de ideologia epocii. Astfel, a fost eliminat principiul analogiei, și a fost prezentat în mod expres principiul legalității, chiar în articolul 2. El reflectă, pe lângă principiile școlii clasice și pozitivistice, și pe cele ale școlii noii apărări sociale. Este structurat în două părți, care, așa cum arătam, nu-i știrbesc unitatea: partea generală și partea specială.

Partea generală cuprinde la rândul ei VIII Titluri, și anume: Legea penală și limitele ei de aplicare, Infrațiunea, Pedepsele, Înlocuirea răspunderii penale, Minoritatea, Măsurile de siguranță, Cauzele care înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării și Înțelesul unor termeni sau expresii în legea penală.

Partea specială cuprinde X Titluri efective, deoarece unul dintre acestea, Titlul IV, a fost abrogat integral, și anume: Infrațiuni contra siguranței statutului, Infrațiuni contra persoanei, Infrațiuni contra patrimoniului, Infrațiuni contra autorității, Infrațiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege, Infrațiuni de fals, Infrațiuni la regimul stabilit pentru anumite activități economice, Infrațiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială, Infrațiuni contra capacității de apărare a României și Infrațiuni contra păcii și omenirii.

Se poate observa că prima parte conține dispoziții generale, relative la infrațiune – inclusiv o definiție legală a infrațiunii, la formele infrațiunii, unitatea și pluralitatea de infrațiuni, la pluralitatea de infractori, sistemul pedepselor și al răspunderii penale. Partea a doua, partea specială, cuprinde majoritatea și cele mai grave infrațiuni din sistemul de drept românesc. Spre deosebire de alte coduri, cum ar fi cel spaniol¹, Codul penal român nu include toate infrațiunile existente în ordinea noastră juridică, ci doar pe cele mai importante și mai grave, urmărind să acopere domeniile cele mai vaste, generale, ale vieții sociale, economice și juridice. Codul penal este completat din acest punct de vedere și cu alte legi penale speciale, destul de numeroase, sau chiar cu legi nepenale, dar care cuprind dispoziții incriminatorii.

Actualul cod a fost modificat de puține ori în timpul perioadei comuniste. Imediat după Revoluția din decembrie 1989, codul a suferit însă nenumărate modificări. Prima dintre ele s-a referit la abolirea pedepsei cu moartea și înlocuirea ei cu pedeapsa detențiunii pe viață, prin Decretul-lege nr. 6 din 7 ianuarie 1990. Cea mai importantă reformă s-a dovedit a fi cea din 1996, care a dus la o înăsprire a sancțiunilor penale, însă din 1990 și până în prezent codul a suferit nu mai bine de 18 modificări, ceea ce arată o fluctuație anormală pentru un domeniu atât de sensibil ca acesta. În plus, în 2004, prin Legea nr. 301/2004² a fost elaborat noul Cod penal, a cărui intrare în vigoare era preconizată pentru 25 iulie 2005, adică la un an de la publicarea sa, și care a fost prelungită o dată prin O.U.G. nr. 58/2005³, apoi prin O.U.G. nr. 50/2006⁴, până la 1 septembrie 2008, și ultima dată prin O.U.G. nr. 73/2008⁵, din nou până la 1 septembrie 2009. El nu a mai intrat în vigoare, fiind deja publicat în Monitorul Oficial un alt nou Cod penal, sperăm cu o viață mai fericită

¹ Codul penal spaniol actual este reprezentat de Legea Organică nr. 10 din 23 noiembrie 1995, publicată în BOE din 24 noiembrie 1995, și a intrat în vigoare, la 6 luni de la publicarea integrală în Buletinul Oficial al Spaniei (BOE).

² Publicat în M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004.

³ Publicată în M. Of. nr. 552 din 28 iunie 2005.

⁴ Publicată în M. Of. nr. 566 din 30 iunie 2006.

⁵ Publicată în M. Of. nr. 440 din 12 iunie 2008.

decât predecesorul, sau, să zicem mai bine, care să aibă parte de un pic de „viață juridică și socială”, încă din data de 24 iulie 2009. Este vorba despre **Legea nr. 286/2009 a cărei intrare în vigoare este destul de incertă**. Potrivit dispozițiilor art. 446, acest nou cod urmează să intre în vigoare la o dată ce va fi stabilită prin legea sa de punere în aplicare. Această lege a fost elaborată, existând premisele ca în cel mai scurt timp, noul cod penal să intre în vigoare¹.



CUVINTE CHEIE PENTRU TEMA 1:

1. *Drept penal, Obiectul dreptului penal, Scopul dreptului penal și Caracterele dreptului penal.*

2. *Legea Talionului, Expiatiune, Umanismul și legalitatea dreptului penal, Stigmat fizice și psihice înnăscute, Normalitate și anormalitate biologică, Apărare socială și Noua apărare socială.*

3. *Codul penal Cuza – 1865, Codul penal Carol al II-lea – 1937, Actualul cod penal – 1969 și Noul Cod penal – 2009.*

GLOSAR EXPLICATIV DE TERMENI TEMA 1:

1. *Drept penal* - reprezintă totalitatea (ansamblul) normelor juridice, care reglementează activitatea represivă a statului la un moment dat și într-o societate dată.

2. *Obiectul dreptului penal* - Dreptul penal reglementează relațiile sociale care apar în activitatea de apărare socială (de presiune ori de constrângere penală).

3. *Scopul dreptului penal* – scopul dreptului penal constă în apărarea valorilor sociale fundamentale ale statului împotriva infracțiunilor și este desemnat, ca atare, prin dispozițiile cuprinse în art. 1 C. pen. sub titlul „Scopul legii penale”.

4. *Caracterele dreptului penal:*

a. **caracterul autonom** se justifică prin obiect propriu de reglementare;

b. **caracterul unitar** reflectat de unitatea principiilor care străbat legislația penală;

c. **caracterul de drept public** determinat, pe de o parte, de caracterul normelor, întotdeauna imperative și obligatorii, de raporturile dintre subiectele raportului juridic penal, ce presupun subordonarea cetățenilor statului, și de scopul dreptului

¹ Datele de intrare în vigoare pentru noul cod penal sunt încă incerte, dar totuși mai sigure decât precedentele. Se vehiculează ca posibilități 01 octombrie 2011 sau 01 ianuarie 2012.

penal, acela de ocrotire generală a societății în ansamblul ei, și a fiecărui individ, în particular

➔ TEMA 2

4. Principiile fundamentale ale dreptului penal

a. Prezentare generală. Dreptul penal ca ramură distinctă a sistemului de drept are la bază anumite idei ce caracterizează conținutul normelor juridice penale.

Aceste idei de bază ce călăuzesc și străbat întregul drept penal, întreaga activitate de luptă împotriva faptelor antisociale ce prezintă cel mai înalt grad de pericol social, și anume infracțiunile, formează principiile fundamentale ale dreptului penal.

Rolul principiilor fundamentale rezidă în aceea că întreaga reglementare penală, normele și instituțiile ce compun dreptul penal, își subordonează acțiunea și își găsesc sensul prin prisma lor. Ele au, totodată, rostul de a arăta modul și limitele în care trebuie dusă lupta împotriva fenomenului infracțional și de a configura caracterul autonom al unei anumite ramuri a dreptului, în cazul nostru a dreptului penal.

Caracterizarea unor principii ca fundamentale servește la deosebirea lor față de alte principii care nu au acest caracter, și care sunt denumite principii instituționale.

Deosebirea esențială dintre ele constă în aceea că principiile fundamentale au un caracter absolut și o incidență asupra tuturor normelor juridico-penale, aplicându-se deci în cadrul tuturor instituțiilor dreptului penal; față de acestea, celelalte tipuri de principii au un caracter mai restrâns, fiind limitate doar la anumite laturi ale reglementării penale, la o anumită instituție, și totodată, sunt subordonate celor dintâi.

Deoarece nu există în Codul penal un capitol aparte sau anumite articole, care să enumere și să definească principiile fundamentale, în doctrină există o diversitate de păreri relativ la acestea.

Unii autori sunt de părere că în acest cadru ar trebui incluse numai câteva principii fundamentale ale sistemului de drept în general, cum ar fi principiul legalității, al umanismului și al democratismului¹. Alți autori² sunt de părere că în cadrul principiilor fundamentale trebuie incluse și acelea care dau autonomie și specificitate acestei ramuri de drept. Împărtășim în acest sens opinia majoritară căci aceasta se constituie într-un alt argument ce justifică autonomia acestei ramuri.

¹ Este opinia formulată de renumitul profesor Vasile Dongoroz.

² De exemplu, M. Zolyneak susține că în cadrul dreptului penal ar trebui să acționeze următoarele principii: principiul legalității incriminării, principiul incriminării ca infracțiuni numai a faptelor cu un anumit grad de pericol social, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale, răspunderea penală personală, legalitatea pedepsei și a măsurilor ce se pot lua împotriva făptuitorului, al individualizării sancțiunilor și, în fine, principiul instituirii unui regim sancționator special pentru minorii infractori.

Fiind dominantă ultima opinie, s-au impus ca reguli de bază cu valoare de principii fundamentale, următoarele: principiul legalității, principiul egalității în fața legii, principiul umanismului, principiul prevenirii faptelor prevăzute de legea penală, infracțiunea ca unic temei al răspunderii penale, principiul răspunderii penale personale și principiul individualizării sancțiunilor de drept penal.

Totuși, relativ la principiul egalității în fața legii, în opinia noastră, cu toate că acesta își găsește o reglementare constituțională, prin dispozițiile art. 16 alin. (1) din Legea fundamentală, considerăm că mai degrabă este un principiu al dreptului procesual penal¹, deoarece problema egalității în fața legii se pune doar în momentul aplicării normelor penale la situații de fapt concrete, aspect care coincide cu declanșarea procesului penal, mai întâi prin faza urmăririi penale, și apoi în faza judecătii, de la prima instanță până în căile de atac, ordinare sau extraordinare.

Într-o altă opinie², se consideră că aparțin exclusiv dreptului penal și contribuie în mod esențial la configurarea caracterelor sale specifice, principiul legalității incriminării, răspunderii penale și a sancțiunilor de drept penal și principiul personalității dreptului penal. În opinia aceluiași autor, principiul umanismului și cel al egalității în fața legii penale sunt principii ale întregului sistem de drept, dar având un caracter aparte în dreptul penal.

În ceea ce privește opinia profesorilor³ de la Academia de Poliție „A. I. Cuza” din București, sunt apreciate ca și principii generale ale dreptului penal, următoarele: principiul reacției sociale împotriva infracțiunilor, principiul legalității, principiul umanitar, incriminarea faptelor care prezintă un anumit grad de pericol social, egalitatea în fața legii penale, prevenirea faptelor prevăzute de legea penală.

În definitiv, principiile fundamentale sunt rezultatul structurării gândirii penale pe mai bine de două secole.

Astfel, începând cu doctrina sau școala clasică, continuând cu doctrina pozitivistă și apoi cu cea a apărării sociale, ele au reflectat momente din viața umanității, venind ca un răspuns la anumite probleme sociale ce s-au conturat mai acut în diverse perioade ale istoriei.

Cu toate acestea, principiile fundamentale ale dreptului penal se regăsesc astăzi în majoritatea legislațiilor europene ca fiind, totodată, rodul unei acumulări teoretice și practice, dar în același timp și o reflectare a vieții contemporane, fiind astfel mult îmbogățite, nuanțate, găsindu-și sensuri și semnificații profunde, precum și implicații mai ample decât în trecut.

b. Principiul legalității⁴. Plecând în cadrul analizei noastre a principiului legalității în materie penală de la ideile gânditorilor iluminiști, legea ne apare ca un

¹ Majoritatea doctrinei apreciază principiul egalității în fața legii ca fiind și un principiu al dreptului penal, totodată. V. în acest sens, Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 46; Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, *op. cit.*, pp. 56-57.

² Narcis Giurgiu, *Legea penală și infracțiunea*, Ed. GAMA, Iași, p. 24.

³ Vasile Dobroiu ș.a., *Drept penal – partea generală*, Ed. Europa Nova, București, 1999, pp. 20-25.

⁴ Potrivit doctrinei spaniole, exprimată în lucrarea redactată de către Ignacio Berdugo Gómez de la Torrè, Luis Arroyo Zapatero, Juan Carlos Ferré Olivé, Nicolás García Rivas, José Ramón

instrument de organizare mai bună a activității statale, în vederea limitării arbitrarului, și ca o garanție pentru cetățeni¹.

În opinia unor autori, drama politică modernă a dreptului penal ar constitui-o oscilația între un principiu al legalității formal și unul substanțial, primul apărând mai mult libertatea individului, în timp ce al doilea, interesele generale ale societății. Deși își găsește rădăcinile în concepții romane, grecești, și chiar în evul mediu târziu, principiul legalității formale a fost enunțat pentru prima dată de către iluminiști, ca o reacție din partea acestora împotriva abuzurilor statutului despotice și ale monarhului absolut.

Acest principiu se exprimă prin regula că întreaga activitate în domeniul dreptului penal se desfășoară pe baza legii și în conformitate cu aceasta. Această abordare a principiului legalității arată că incriminarea unei fapte nu se raportează la realitate, ci la voința legiuitorului².

Acestei concepții dominante în doctrina, practica și legislațiile naționale, i s-a opus abordarea substanțială a principiului legalității. Potrivit acestei abordări, mai degrabă colectivist-utilitaristă, sancționarea unei fapte antisociale se poate face și dacă nu există o prevedere în lege pentru fapta respectivă, ci doar dacă ea prezintă pericol social. Scopul unei astfel de gânduri juridice-penale îl reprezintă protejarea intereselor societății și a valorilor fundamentale, care ar fi puse în pericol prin comiterea unei fapte penale³.

În cele mai multe situații, aplicarea principiului legalității substanțiale s-a făcut în cazul unor societăți aflate în momente tulburi ale istoriei lor naționale, cum a fost Rusia în perioada imediat următoare Revoluției din Octombrie (1918-1919), precum și apoi, în perioada dintre 1922 și 1958, sau Germania naționalist-socialistă, până după căderea regimului nazist, în 1946; fiind în mai toate cazurile asociată aplicării analogiei.

Aplicarea principiului legalității substanțiale are ca principal avantaj faptul că dă posibilitatea judecătorului de a adapta legea la realitățile sociale, putând apăra mai eficient valorile sociale fundamentale.

Ambele principii au fost criticate.

Pe de o parte, principiului legalității formale i s-a reproșat că are un caracter prea individualist, că favorizează pe cei care acționează la marginea legalității, profitând de lacunele și imperfecțiunile legii, că înlesnește săvârșirea de infracțiuni în timpul regimurilor totalitare și că poate luneca într-o fetișizare a legii⁴.

Pe de altă parte, promovarea principiului legalității substanțiale poate transforma dreptul într-un simplu instrument politic pentru a promova cele mai extremiste idei.

Serrano Piedecayas y Juan Terradillos Basoco, *Curso de derecho penal. Parte General*, Ed. Ediciones Experiencia, 2004, p. 48, principiul legalității prezintă trei fundamente: primul, democratic-reprezentativ, din care decurge ideea că doar Parlamentul poate redacta, modifica sau abroga legi în domeniul dreptului penal, al doilea, politico-criminal, ce se referă la sensul material al normelor, în timp ce al treilea fundament are în vedere caracterul de garanție a drepturilor instituționale pe care îl conferă acest principiu.

¹ Alexandru Ionaș, *Principiul legalității în dreptul penal*, în RDP nr. 1/1999, p. 10.

² *Ibidem*, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 16.

⁴ *Ibidem*, pp. 17-18.